ŠVICA KRASA

Majhen prostor, velik laboratorij prihodnosti

PREDGOVOR

PREDGOVOR

Obstajajo kraji, ki se zdijo majhni samo zato, ker jih merimo v kvadratnih kilometrih.

Repentabor-Monrupino je eden izmed njih.

Na zemljevidu je to majhen prostor na Krasu, v zaledju Trsta, ob meji, ki je več generacij pomenila ločnico, danes pa jo lahko razumemo tudi kot prostor srečevanja. V resnici se na tako omejenem geografskem območju prepletajo vprašanja, ki so veliko večja od njegove velikosti: identiteta in odprtost, spomin in inovacije, varovanje narave in gospodarski razvoj, lokalna pripadnost in evropsko sodelovanje, slovenska in italijanska kultura, samostojnost skupnosti ter sposobnost institucij, da soustvarjajo prihodnost.

Tu so kamen in gozd. Jame in polja. Vasi in poti. Trta, kmetijstvo in biotska raznovrstnost. Tu so tradicije, ki so preživele generacije, in gospodarske dejavnosti, ki se morajo soočati z novimi trgi. Tu je Trst, blizu in neizogiben, s svojo zgodovino pristanišča, meje, srečevanj in sporov. Tu je Slovenija, ki se ne začne preprosto na drugi strani upravne črte, kajti jezik, družine, kultura, pokrajina in spomin nikoli niso natančno sledili geometriji političnih zemljevidov.

In potem so tu vprašanja.

Kaj lahko postane majhen prostor, ko narave, kulture, skupnosti, gospodarstva, demokracije, kapitala in institucij neha obravnavati ločeno ter jih začne razumeti kot dele istega sistema?

Kaj se zgodi, če gozda ne opazujemo zgolj kot naravne površine, kmetijskega proizvoda samo kot blaga, spomenika samo kot spomina, podjetja samo skozi njegovo bilanco, mladega človeka samo kot nekoga, ki lahko odide, meje pa samo kot omejitve?

Kaj se zgodi, če namesto tega začnemo iskati povezave?

Ta knjiga izhaja iz teh vprašanj.

Ne iz prepričanja, da obstaja enostaven odgovor.

In prav gotovo ne iz domneve, da lahko majhen prostor sam reši probleme, ki zadevajo cele evropske regije.

Izhaja predvsem iz intuicije, da je majhnost lahko omejitev, lahko pa tudi prednost. Na manjšem prostoru je povezave lažje videti. Od blizu je mogoče opazovati, kje se upravna odločitev sreča s podjetjem, kje kulturni projekt naleti na vprašanje financiranja, kje okoljska odločitev povzroči gospodarske posledice in kje izguba tradicije vpliva tudi na privlačnost nekega območja.

Majhen prostor lahko postane laboratorij prav zato, ker so odnosi med njegovimi deli vidni.

Kras je s tega vidika posebej primeren kraj za postavljanje vprašanj.

To je prostor, ki ga ni mogoče preprosto zapreti v eno samo definicijo. Je naraven in hkrati oblikovan s človekovo dejavnostjo, kmetijski in urban, slovenski in italijanski, lokalen in čezmejen. Je starodaven, a ga prečkajo infrastrukture in mednarodni tokovi. Ohranja globoke sledove zgodovine, hkrati pa živi le nekaj kilometrov od mesta, ki je stoletja gledalo proti trgovini, trgom in svetu.

Tu meja ni abstrakten pojem.

Dolgo je ločevala politične sisteme, gospodarstva, družine, kulture in vsakdanje poti. Danes lahko ista meja dobi drugačen pomen. Lahko postane prostor, kjer se preizkuša sodelovanje, primerjajo modeli, združuje znanje in gradijo projekti, ki se ne končajo natanko tam, kjer se spremeni pristojna uprava.

To ne pomeni brisanja razlik.

Pomeni, da se naučimo, kako lahko razlike delujejo skupaj.

Tudi zgodovinska prisotnost slovenskega jezika in kulture je del te kompleksnosti. Ni jezikovni okrasek, ki bi ga dodali na koncu predstavitvene brošure. Je del prostora, njegovega spomina in vsakdanjega življenja. Razmišljati o prihodnosti Krasa brez upoštevanja njegove večplastnosti bi pomenilo razumeti le en njegov del.

Enako velja za odnos s Trstom. Kras ni zgolj pokrajina v zaledju mesta, Trst pa ni le najbližji trg ali upravno središče. Njuni zgodovini sta prepleteni. Kamen, kmetijstvo, trgovina, ljudje, infrastruktura, voda, mobilnost in kultura so skozi čas ustvarili veliko globlje povezave, kot bi bilo mogoče sklepati iz občinskih meja.

Začeti v Repentabru-Monrupinu zato ne pomeni zožiti pogleda.

Pomeni izbrati natančno določeno točko, iz katere lahko začnemo opazovati večji sistem.

Težava številnih majhnih evropskih območij namreč ni nujno pomanjkanje virov.

Pogosto je težava njihova razdrobljenost.

Na eni strani je kulturna dediščina.

Na drugi kmetijstvo.

Drugje biotska raznovrstnost.

Nato pridejo podjetja, društva, javna uprava, univerze, kreditni sistem, evropsko financiranje, turizem, mladi, tehnologija in okoljske politike.

Vsak od teh svetov ima svoj jezik, svoje postopke, pristojnosti in cilje.

Vsak ima lahko prav znotraj lastnega področja, medtem ko prostor kot celota še vedno izgublja priložnosti, ker nihče ne vidi celotne slike.

Dobra kulturna zamisel morda ne pozna finančnih instrumentov, potrebnih za njeno dolgoročno vzdržnost. Podjetje morda ne ve, da bi univerzitetna raziskava lahko neko omejitev spremenila v inovacijo. Okoljska politika je lahko razumljena zgolj kot strošek, če nihče ne poskuša izmeriti tudi njene gospodarske in družbene vrednosti. Evropski program lahko ponudi sredstva, ki ostanejo daleč od lokalnih skupnosti, ker med razpisom in projektom manjka nekdo, ki zna zgraditi most.

Vprašanje zato ni zgolj, kako ustvarjati nove zamisli.

Vprašanje je, kako povezati tiste, ki že obstajajo.

Morda resnična izvirnost nekega prostora ni v tem, da nenehno izumlja nekaj, česar ni še nihče pomislil. Lahko je v sposobnosti prepoznati odnose, ki običajno ostajajo ločeni, in jih spremeniti v usklajen projekt.

Iz tega prepričanja nastaja Kraška Švica.

Ime lahko preseneti.

Ne pomeni želje, da bi Kras spremenili v majhno Švico. Ne predlaga uvoza institucionalnega, gospodarskega ali političnega sistema, ustvarjenega drugje, in njegovega mehanskega prenosa v drugačno okolje. Prostori niso industrijski izdelki in modelov ni mogoče prenašati, ne da bi upoštevali zgodovino, kulturo, pravo in skupnost.

"Švica" je v tem projektu predvsem metodološka provokacija.

Spominja na odgovornost, usposobljenost, pragmatičnost, pozornost do vzdržnosti odločitev, sposobnost dolgoročnega razmišljanja ter določeno nezaupanje do obljub, ki jih ne spremljajo orodja za njihovo uresničitev.

Spominja tudi na navidez preprosto idejo: prostor je lahko globoko povezan s svojo identiteto in hkrati odprt navzven.

Lahko je lokalen, ne da bi bil provincialen.

Lahko varuje svoj jezik, svojo pokrajino in svoje tradicije, ne da bi jih spreminjal v oviro.

Lahko se obrača k trgom in Evropi, ne da bi globalizacijo razumel kot obveznost, da postane enak vsem drugim.

V tem smislu Švica, na katero se sklicuje ime, ni geografski prostor, ki bi ga bilo treba posnemati.

Je način razmišljanja.

Kras pa ni pasivni prejemnik tega pristopa.

Je kraj, kjer ga je mogoče preveriti.

Kajti ena beseda se na teh straneh nenehno vrača: preveriti.

Zamisel je lahko privlačna, pa ni izvedljiva.

Projekt je lahko družbeno zaželen, vendar še nima finančnega kritja.

Možnost, ki jo dopušča zakonodaja, ni enaka dovoljenju.

Raziskava ne pomeni partnerstva.

Pogovor z institucijo ne pomeni uradne podpore.

Cilj, zapisan danes, ni rezultat, dosežen jutri.

Takšna razlikovanja se lahko zdijo pretirano previdna. V resnici predstavljajo bistveni del projekta.

Kajti ambicija brez preverjanja ustvarja obljube.

Previdnost brez ambicije ustvarja mirovanje.

Med tema dvema skrajnostma obstaja veliko zanimivejši prostor: prostor, v katerem si je mogoče zamisliti nekaj, kar še ne obstaja, in se takoj zatem vprašati, katere gospodarske, pravne, znanstvene, institucionalne in družbene razmere bi morale biti izpolnjene, da bi to postalo mogoče.

V tem prostoru želi delovati ta laboratorij.

Poslušati.

Preučevati.

Primerjati.
Načrtovati.
Preverjati.
Graditi.

Vrstni red je pomemben.

Gradnja pride na koncu.

Najprej je treba razumeti problem. Poiskati dokumente. Poslušati ljudi, ki na območju živijo, in tiste, ki imajo specifična strokovna znanja. Preučiti izkušnje, pridobljene drugje. Razumeti pravne norme. Izračunati stroške. Prepoznati tveganja. Razumeti, kdo ima pristojnost za odločanje. Vprašati se, od kod bi lahko prišla sredstva in predvsem kdo bi moral dolgoročno vzdrževati to, kar je bilo ustvarjeno.

Šele nato je smiselno govoriti o izvedbi.

To pomeni tudi sprejeti možnost, ki v javnem komuniciranju ni posebej priljubljena: ugotoviti, da smo se motili.

Dobra analiza lahko pokaže, da neka zamisel ne deluje.

Pravna preveritev lahko zapre pot, ki je sprva delovala obetavno.

Pogovor s skupnostjo lahko pokaže, da projekt, ki se njegovemu snovalcu zdi zanimiv, ne odgovarja na prednostne potrebe ljudi, ki na območju živijo.

Ekonomski izračun lahko pokaže, da so stroški nesorazmerni s koristmi.

V takšnih primerih opustitev ali sprememba zamisli ne pomeni neuspeha metode.

Pomeni, da metoda deluje.

Ta knjiga zato od bralca ne zahteva, da verjame zamislim, ki jih vsebuje.

Prosi ga, naj jih preverja.

Nekatere se bodo morda zdele neposredno izvedljive. Druge preveč ambiciozne. Nekatere bi lahko dobile uporabno obliko razmeroma hitro. Druge bodo zahtevale leta, znanja, ki danes še niso prisotna, partnerje, ki jih je treba poiskati, kapital, ki ga je treba strukturirati, ali odločitve, ki so izključno v pristojnosti ustreznih institucij.

Nekatere se bodo spremenile.

Nekatere verjetno nikoli ne bodo uresničene.

Druge bodo morda ustvarile nekaj drugačnega od tistega, kar je bilo prvotno zamišljeno.

Prav zato te strani ne želijo biti katalog obljub.

So knjiga-projekt.

Poskus urediti vprašanja, pokazati povezave, zbrati vire, jasno predstaviti priložnosti in omejitve ter ločiti to, kar že obstaja, od tega, kar bi lahko šele nastalo.

Resen teritorialni projekt se ne bi smel bati pokazati svojih dvomov. Moral bi jih razumeti kot informacije.

Ne bi smel skrivati tveganj zato, da bi bila zamisel privlačnejša. Moral bi jih pokazati, kajti šele ko poznamo tveganja, lahko presodimo, ali jih je smiselno sprejeti.

Ne bi smel uporabljati številke zgolj zato, ker zveni impresivno. Moral bi se vprašati, od kod številka prihaja, kaj meri in česa ne meri.

Predvsem pa ne bi smel zamenjevati želje z resničnostjo.

Vendar prav tako ne bi smel uporabljati sedanje resničnosti kot dokaza, da ji mora prihodnost nujno ostati podobna.

Pot se umešča prav v to napetost med domišljijo in disciplino.

Na neki točki se za vsakim projektom seveda pojavi nekdo, ki je zastavil prvo vprašanje.

V tem primeru je to Peter Regent.

Rojen v Trstu in povezan s tem območjem je pomemben del svoje poklicne poti preživel znotraj gospodarskih, finančnih, podjetniških in upravljavskih sistemov, predvsem med Švico in Evropo.

Toda namen teh strani ni rekonstruirati življenjepisa.

Pomembneje je razumeti, zakaj lahko izkušnja, pridobljena v zelo različnih okoljih, človeka ponovno pripelje k tako majhnemu prostoru.

Vprašanje je pravzaprav preprosto: koliko znanj, ki se uporabljajo pri strukturiranju organizacij, naložb, procesov odločanja in kompleksnih projektov, bi bilo mogoče uporabiti v korist lokalne skupnosti?

In če pogled obrnemo: koliko lahko majhen prostor nauči nekoga, ki je vajen razmišljati skozi velike organizacije, velike količine kapitala in velike sisteme?

Iz tega srečanja nastane laboratorij.

Ne iz prepričanja, da lahko ena oseba poseduje vse potrebno znanje.

Prav nasprotno.

Če vprašanja vključujejo zgodovino, okolje, kmetijstvo, pravo, finance, tehnologijo, kulturo, upravo, prostorsko načrtovanje in mednarodno sodelovanje, potem en posameznik ne more zadostovati.

Metoda se mora nujno odpreti.

Državljanom, raziskovalcem, podjetjem, univerzam, društvom, strokovnjakom, institucijam. Tistemu, ki neko jamo pozna bolje od katerega koli tehničnega poročila. Tistemu, ki preučuje biotsko raznovrstnost. Tistemu, ki zna brati bilanco. Tistemu, ki hrani družinski spomin, ki ga ni zapisal noben arhiv. Tistemu, ki lahko pojasni, zakaj predlog, ki je na papirju videti popoln, v vsakdanjem življenju ne bi deloval.

Avtor lahko povezuje vprašanja.

Odgovori, če jih bomo našli, bodo morali biti veliko bolj kolektivni.

Morda je tudi zato v projektu prisotna Sissi.

Pes ne rešuje vprašanj upravljanja, ne oblikuje finančnih modelov in ne razlaga evropskih uredb. Lahko pa spomni na nekaj, kar projekti in institucije zlahka pozabijo: prostor ni samo tisto, kar je zapisano v dokumentih.

Je to, po čemer hodimo.

Kar vohamo, opazujemo in živimo.

Je pot, po kateri nekdo hodi vsako jutro. Gozd, ki spreminja barve. Hiša, v kateri živi jezik. Polje, ki ga nekdo še vedno obdeluje, čeprav bi ga bilo lažje opustiti.

Peter preučuje. Sissi voha. Na koncu prostor odloči, ali ima zamisel vrednost.

V tej povedi je nekaj lahkotnega, vendar tudi pomembno pravilo.

Projekt nikoli ne bi smel postati pomembnejši od kraja, za katerega je bil zamišljen.

Prav iz tega kraja se lahko pogled postopoma razširi.

Najprej Repentabor-Monrupino.

Nato Kras.

Potem širše območje med Slovenijo in Italijo, kjer so krajinska, kulturna in gospodarska kontinuiteta velikokrat bolj očitne na terenu kot na upravnih zemljevidih.

Nazadnje Evropa.

Ne zato, ker bi moral vsak lokalni projekt postati evropski, da bi pridobil vrednost.

Temveč zato, ker številna vprašanja, ki se odpirajo tukaj, niso značilna samo za ta prostor.

Kako lahko majhne občine ohranijo storitve, priložnosti in človeški kapital?

Kako lahko mladi najdejo razloge, da ostanejo, se vrnejo ali tukaj nekaj ustvarijo?

Kako financirati projekte, ki so premajhni, da bi zanimali velike trge, in preveč kompleksni, da bi bili odvisni izključno od javnih proračunov?

Kako varovati dediščino, ne da bi jo spremenili v negiben muzej?

Kako ovrednotiti biotsko raznovrstnost, ne da bi naravo zmanjšali na finančno postavko?

Kako ustvarjati inovacije, ne da bi izbrisali identiteto in tradicijo?

Kako lahko sodelujejo območja, ki jih delijo državne meje, če okoljski, gospodarski in družbeni problemi teh meja ne upoštevajo?

Kako lahko lokalna uprava sodeluje z univerzami, podjetji, zasebnim kapitalom, evropskimi programi in skupnostmi, ne da bi pri tem izgubila svojo vlogo?

Kako ostati odprt svetu, ne da bi postal zamenljiv s katerim koli drugim krajem?

To so vprašanja, s katerimi se srečuje na tisoče majhnih evropskih območij.

Od alpskih območij do otokov, od podeželja do obmejnih regij, od krajev, ki izgubljajo prebivalstvo, do skupnosti, ki imajo izjemno dediščino, vendar jo težko spreminjajo v trajnostne priložnosti.

Kraška Švica nima modela, pripravljenega za izvoz.

Bilo bi protislovno to trditi, še preden bi ga preverili tam, kjer je nastal.

Lahko pa zastavi vprašanje.

Če bi nekaj delovalo tukaj, bi bilo lahko koristno tudi drugje?

Če bi majhnemu prostoru uspelo bolje povezati dediščino in inovacije, naravo in kapital, identiteto in odprtost, raziskovanje in podjetništvo, upravo in sodelovanje prebivalcev, ali bi lahko iz takšne izkušnje nastalo znanje, uporabno tudi drugje?

Ni nujno, da bi nastala formula.

Ni nujno, da bi nastal model.

Morda zgolj izkušnje.

Tudi iz napak.

Predvsem iz napak.

Evropo si pogosto predstavljamo skozi njene prestolnice, velike institucije, infrastrukturne koridorje, metropole, najbolj znane univerze in velike industrijske skupine.

Toda velik del Evrope živi drugje.

Živi v majhnih občinah.

Na podeželju.

V gorskih območjih.

Na otokih.

Ob mejah.

V krajih, kjer lahko šola, podjetje, zdravnik, cesta ali digitalna povezava korenito spremenijo perspektivo celotne skupnosti.

Če naj ima evropsko povezovanje konkreten pomen, ga je treba preverjati tudi tukaj.

Ne samo v sposobnosti odstraniti fizično mejo, temveč v sposobnosti spremeniti to mejo v sodelovanje.

Ne samo v razpoložljivosti sredstev, temveč v sposobnosti območij, da jih spremenijo v koristne projekte.

Ne samo v varovanju identitet, temveč v možnosti, da različne identitete sobivajo, ne da bi raznolikost doživljale kot grožnjo.

Kras ima za raziskovanje vsega tega dragoceno značilnost: protislovja naredi vidna.

Je hkrati krhek in odporen.

Lokalen in mednaroden.

Razdeljen z zgodovino in povezan z geografijo.

Bogat z dediščino, a prisiljen nenehno razmišljati o njeni gospodarski vzdržnosti.

Blizu pomembnih evropskih omrežij in hkrati sestavljen iz zelo majhnih skupnosti.

Morda je prav zato vredno začeti tukaj.

Ne vemo, katere od zamisli v tej knjigi bodo čez deset let še obstajale v sedanji obliki.

Upamo, da ne bodo vse ostale enake.

To bi pomenilo, da se vmes nismo ničesar naučili.

Laboratorij, ki vedno potrjuje svoje hipoteze, ni laboratorij.

Je izložba.

Ta pot bi rada bila nekaj drugega.

Rada bi dokumentirala izhodišče in pustila odprto možnost za popravljanje smeri.

Rada bi omogočila, da se nekega dne vrnemo k tem stranem in rečemo: ta zamisel je delovala; ta ni. Tukaj smo podcenili problem. Tukaj je nekdo, ki je prišel pozneje, našel boljšo rešitev. Ta projekt je postal resničnost. Drugi je bil opuščen. Iz tega vprašanja je nastalo novo, ki ga na začetku nismo predvideli.

To bi bil dober rezultat.

Kajti cilj ni dokazati, da smo imeli na začetku prav.

Cilj je na koncu zgraditi nekaj boljšega.

In rezultat, če bo dosežen, se ne bo meril po številu ustvarjenih zamisli, številu napisanih strani ali sposobnosti predstavljati območje s privlačnimi besedami.

Meril se bo veliko bolj konkretno.

Je nekdo dobil dodaten razlog, da ostane?

Je podjetje dobilo priložnost, ki je prej ni imelo?

Je bila dediščina bolje spoznana in bolje zaščitena?

Je sodelovanje med Slovenijo in Italijo ustvarilo nekaj uporabnega?

Je mlad človek lahko svoje znanje spremenil v projekt?

Je javno odločanje postalo preglednejše?

Je bil del narave zaščiten ne proti gospodarstvu, temveč zaradi boljšega načina razmišljanja o njem?

Je zamisel, ki je nastala tukaj, pomagala drugemu majhnemu evropskemu območju?

Če bi lahko sčasoma vsaj na del teh vprašanj odgovorili pritrdilno, bi imel laboratorij smisel.

Toda pred rezultati mora obstajati pripravljenost začeti.

Pogledati obstoječe z drugačnimi očmi.

Zavrniti prepričanje, da majhnost nujno pomeni obrobnost.

Razumeti, da identiteta in odprtost nista nasprotji.

Priznati, da ohranjanje ne pomeni zamrznitve.

Razumeti, da je kapital orodje in ne cilj.

Zahtevati, da velike ambicije spremljajo številke, pravila, odgovornost in strokovno znanje.

In hkrati ne dovoliti, da bi težavnost postala izgovor, da si ne bi več upali ničesar predstavljati.

Na koncu se vedno vrnemo na točko, s katere smo začeli.

Majhen prostor.

Kamen.

Gozdovi.

Jame.

Polja.

Vasi.

Dva jezika, ki isto pokrajino pripovedujeta z različnimi besedami.

Bližnje mesto.

Meja, ki ni več takšna, kot je bila nekoč.

Skupnost s svojim spominom.

In prihodnost, ki še ni napisana.

Morda majhnim območjem ni treba postati velika, da bi imela prihodnost.

Morda morajo postati sposobnejša prepoznati vrednost tega, kar že imajo, to povezati, zaščititi in spremeniti v možnosti.

Morda njihova moč ne bo v tem, da z metropolami tekmujejo po pravilih metropol, temveč v tem, da zgradijo nekaj, česar metropole ne morejo zlahka poustvariti: bližino, identiteto, odnose, poznavanje prostora, kakovost pokrajine in sposobnost eksperimentiranja v človeškem merilu.

In morda se lahko nekatera vprašanja, ki jih bo Evropa potrebovala jutri, porodijo prav tukaj, v krajih, ki se na zemljevidu zdijo premajhni, da bi šteli.

Še ne vemo, kakšne odgovore bomo našli.

Vemo pa, kje začeti.

Pri prostoru.

In pri pripravljenosti, da ga ne gledamo kot obrobje, ki ga je treba upravljati, temveč kot možnost, ki jo je treba razumeti.

Vse drugo je treba še preveriti.

In prav zato je vredno poskusiti.